

บทที่ 2

ความยุติธรรมในสังคม

ในบรรดาบทสนทนาต่าง ๆ ทางปรัชญาสังคมไม่ว่าจะเป็นบทสนทนาเรื่อง สิทธิ (right) ความเสมอภาค (equality) เสรีภาพ (freedom) เป็นต้น บทสนทนาเรื่อง ความยุติธรรม เป็นบทสนทนาหนึ่งที่มีความสนใจและมีการถกเถียงในประเด็นต่าง ๆ รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นทางปรัชญาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นักปรัชญาในอดีต เช่น เพลโต (Plato) ก็ได้กล่าวถึงบทสนทนาในหนังสือเรื่องอูโตมรัฐ (The Republic) นักปรัชญาในปัจจุบันเช่น จอห์น รอลส์ (John Rawls) ก็ได้กล่าวถึงบทสนทนาไว้ในหนังสือเรื่อง ทฤษฎีความยุติธรรม (A theory of justice) และได้มีนักปรัชญาอีกหลาย ๆ คนที่ได้กล่าวถึงบทสนทนาดังกล่าวในงานเขียนของพวกเขาในต่าง ๆ ซึ่งดูเหมือนว่านับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ปัญหาเรื่องความยุติธรรมไม่ได้ลดความสำคัญลงแม้แต่น้อย แต่กลับยังมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น เนื่องจากปัญหาต่าง ๆ ในสังคมหลาย ๆ ปัญหาเป็นปัญหาที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ หรือมีเงื่อนไขและสภาวะแวดล้อมที่แตกต่างจากอดีต ซึ่งในปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้น ในหลาย ๆ ปัญหา เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมในสังคมเป็นอย่างมาก บทสนทนาเรื่องความยุติธรรมจึงดูเหมือนเป็นบทสนทนาที่จำเป็น (necessary) ในทางสังคมทุกยุคทุกสมัยก็ว่าได้ เพราะสังคมต่าง ๆ หากจะให้มีความสงบสุขปราศจากปัญหาต่าง ๆ จะต้องมีการกล่าวถึงความยุติธรรมในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ดังนั้น เมื่อเราจะกล่าวถึงความยุติธรรม สิ่งที่เราต้องพยายามคิดหาคำตอบก็คือ บทสนทนาเรื่องความยุติธรรมนั้นหมายความว่าอย่างไรและสังคมมีเกณฑ์อย่างไรในการอธิบายว่าลักษณะแบบไหนที่ยุติธรรมและไม่ยุติธรรม ซึ่งแน่นอนว่านักปรัชญาแต่ละคนต่างก็ให้เกณฑ์ที่แตกต่างกันและทำให้ความแตกต่างในเกณฑ์เหล่านั้นนำไปสู่ข้อถกเถียงในทางปรัชญาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1 ขอบเขตของปัญหาเรื่องความยุติธรรม

ในการพิจารณาปัญหาเรื่องความยุติธรรม โดยทั่วไปได้ถูกพิจารณาในฐานะที่ปัญหาดังกล่าวได้มีขอบเขตเฉพาะใน เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal) ในสังคม ซึ่งมีความประสงค์จะหาหลักการหรือกฎเกณฑ์บางอย่างที่จะก่อให้เกิดการปฏิบัติระหว่างมนุษย์ในสังคมให้เกิดความถูกต้อง ชอบธรรม ความยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรมจะมี

ได้ก็ต่อเมื่อมีคนมารวมอยู่ในสังคมเท่านั้น หากเราอยู่คนเดียวปัญหาเรื่องความยุติธรรม หรือไม่ยุติธรรมย่อมไม่มี<sup>1</sup> ซึ่งรวมไปถึงในบางสถานการณ์ที่สิทธิของปัจเจกบุคคล (individual right) หรือผลประโยชน์ที่ปัจเจกบุคคลได้รับโดยตรงแต่เพียงผู้เดียวโดยไม่สัมพันธ์กับปัจเจกบุคคลอื่น ๆ ในสังคม เราก็ไม่สามารถพิจารณาปัญหาเรื่องความยุติธรรมได้ เพราะไม่มีหลักการในการพิจารณาเปรียบเทียบ (comparative) กับบุคคลอื่น ๆ ในสังคม

เช่น ถ้า ก. ข. และ ค. ต่างก็อาศัยอยู่คนเดียวในสถานที่แห่งหนึ่ง การกระทำของทั้งสามคนไม่ว่าจะก่อให้เกิดผลอะไรตามมา ผลอันนั้นได้ตกเป็นของทั้งสามคนตามที่แต่ละคนได้กระทำ ซึ่งในสถานการณ์เช่นนี้เราไม่สามารถถกเถียงเรื่องความยุติธรรมได้ เนื่องจากทั้งสามคนนั้นไม่ได้อยู่ร่วมกันเป็นสังคม

นอกจากนั้นถึงแม้ทั้งสามคนได้มาอยู่ร่วมกันในสังคมแล้ว หากแต่การกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมของทั้งสามคนเกิดขึ้นโดยที่ไม่มีใครคนใดคนหนึ่งเรียกร้องการปฏิบัติจากคนอื่น ๆ ให้ปฏิบัติต่อตนเองหรือคนอื่น ๆ ในสังคมให้ถูกต้อง ชอบธรรม ไม่ว่าในเรื่องใด ๆ ก็ตาม ลักษณะเช่นนี้เราก็ไม่สามารถถกเถียงเรื่องความยุติธรรมได้เช่นกัน แต่ถ้าเรามีความประสงค์เปรียบเทียบระหว่างพวกเขาเหล่านั้น ในการพิจารณาที่ต้องประกอบด้วยมาตรฐานที่เป็นวัตถุวิสัย (objective standard) และพิจารณาบนความสามารถของพวกเขาเหล่านั้นแต่ละคน<sup>2</sup> ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของแต่ละคนในสังคม โดยในการพิจารณาหามาตรฐานหรือหลักการดังกล่าวนี้ได้เกิดขึ้นมาบนการเรียกร้องหรืออ้างสิทธิของปัจเจกบุคคลมากกว่าหนึ่งคนในการได้รับผลประโยชน์ต่าง ๆ ทางสังคม ซึ่งลักษณะการหามาตรฐานในทางสังคมดังกล่าว ได้ก้าวข้ามขอบเขตของสิทธิของปัจเจกบุคคลมาสู่ขอบเขตของหลักการในการจัดสรร (distributive) ผลประโยชน์ต่าง ๆ ในสังคมให้มีความถูกต้อง ชอบธรรม

นั่นคือ หาก ก. ข. และ ค. เมื่อมาอยู่ร่วมกันในสังคมมีการติดต่อสัมพันธ์กันในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เมื่อ ก. ได้กระทำการกิจกรรมบางอย่างโดยที่ ข. และ ค. คิดว่าการกระทำนั้นเกิดผลกระทบต่อนักเขาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ทั้ง ข. และ ค. ได้เรียกร้องให้ ก. ปฏิบัติต่อพวกเขาให้ถูกต้องตามที่ทั้งสามคนจะมีการตกลงหาหลักเกณฑ์บางอย่างมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

การที่สังคมได้พยายามแสวงหาหลักการที่เป็นมาตรฐานในการกำหนดแนวทางในทางปฏิบัติระหว่างบุคคลในสังคมดังกล่าวนี้ ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ปัญหาเรื่อง

<sup>1</sup> สมภาร พรหมทา, ปรัชญาสังคมและการเมือง(กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 81.

<sup>2</sup> Joel Feinberg, Social Philosophy (Newjersey : Prentice Hall, 1972), p.98.

ความยุติธรรมได้ถูกนำมาถกเถียงกันเพื่อที่จะหาคำตอบว่าหลักการดังกล่าวนั้นมีแนวทางในการปฏิบัติอย่างไรจึงจะถือว่ายุติธรรม

ซึ่งโดยทั่วไปนั้นการเรียกร้องให้มีหลักการในการปฏิบัติร่วมกันที่ถูกต้องดังกล่าวนั้น เกิดจากการที่บุคคลในสังคมมีความรู้สึกว่าการปฏิบัติของใครคนใดคนหนึ่งหรือหลาย ๆ คน ได้ปฏิบัติต่อบุคคลในสังคมอย่างไม่ถูกต้อง ซึ่งก็หมายถึงบุคคลในสังคมรู้สึกว่าการปฏิบัติในสังคมนั้น ๆ ไม่ยุติธรรมนั่นเอง เพราะการเรียกร้องบางสิ่งบางอย่างนั้นมักเกิดจากการสูญเสียผลประโยชน์บางอย่างไป เนื่องจากโดยธรรมชาติของสังคม การที่เราจะหาหลักการบางอย่างเพื่อนำมาปฏิบัติระหว่างมนุษย์ด้วยกันนั้น หากคนทุกคนในสังคมต่างรู้สึกว่าสังคมมีความยุติธรรมดีอยู่แล้วก็ไม่จำเป็นต้องมีการถกเถียงปัญหาเรื่องความยุติธรรมอีกต่อไป หากแต่การเรียกร้องเพื่อหาหลักการปฏิบัติที่ถูกต้องของคนในสังคมนั้นย่อมเกิดจากการที่มีความรู้สึกว่าการปฏิบัติอยู่ในขณะนั้นไม่ยุติธรรม

ดังนั้น ในการถกเถียงปัญหาเรื่องความยุติธรรมเราสามารถพิจารณาได้เฉพาะในขอบเขตของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมเท่านั้นและเป็นมโนทัศน์ในทางสังคมที่เกี่ยวข้องไปถึงการเรียกร้องของคนในสังคมให้แสวงหาหลักการในการปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้เกิดความรู้สึกว่าหลักการของสังคมนั้น ๆ เกิดความยุติธรรม

## 2 รูปแบบและเนื้อหาของความยุติธรรม

ในการพิจารณาปัญหาเรื่องความยุติธรรมในสังคม การที่เราจะพิจารณาว่าลักษณะอย่างไรที่เรียกว่าความยุติธรรมนั้น นอกจากเราจะต้องพิจารณาขอบเขตในการพิจารณาปัญหาดังกล่าวว่าต้องอยู่ในสังคมแล้ว เรายังต้องพิจารณารูปแบบและเนื้อหาของความยุติธรรมด้วยเช่นกัน เนื่องจากความยุติธรรมนั้นได้ถูกจัดตั้งขึ้นจากความคิดที่มีเหตุผล (rationality)<sup>๕</sup> ของมนุษย์ ในการแสวงหาหลักการที่เหมาะสมที่จะเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้มีความยุติธรรมต่อสังคม ซึ่งแน่นอนว่าหลักการอันนั้นอย่างน้อยต้องมีรูปแบบบางอย่างในการพิจารณาเพื่อเสนอเป็นกรอบให้กับหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ได้เสนอออกมาเพื่อเป็นมาตรฐานสำหรับสังคม เปรียบเสมือนการที่เรามีมโนทัศน์เกี่ยวกับโต๊ะ การที่เราจะสร้างโต๊ะได้ เราจะต้องมีรูปแบบเกี่ยวกับโต๊ะก่อน รูปแบบของโต๊ะนั้นจะต้องมีพื้นที่ที่จะวางของเป็นอย่างน้อย อาจจะมีขาหรือไม่มีขาก็ได้ แต่อย่างน้อยจะต้องมีรูปแบบบางอย่างที่เราจะอธิบายได้ว่าเป็นโต๊ะ ซึ่งแน่นอนว่าเราไม่จำเป็นที่จะต้องสร้างโต๊ะที่เหมือน ๆ กันแต่อย่างใด เพียงแต่เมื่อมีการกล่าวถึงว่าเป็นโต๊ะ เราสามารถเข้าใจร่วมกันได้ว่ามันคืออะไร

<sup>๕</sup> Ibid, p. 99.

ความยุติธรรมก็เช่นกัน ถึงแม้จะมีลักษณะโมทัศน์เชิงนามธรรมแต่เราก็จะต้องมีรูปแบบบางอย่างของความยุติธรรมเพื่อที่จะทำให้เวลาที่เราจะกล่าวถึงความยุติธรรมนั้นเราสามารถกล่าวได้ในรูปแบบดังกล่าวเพื่อให้เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่าถ้าเราจะพิจารณาตกเถียงในเรื่องความยุติธรรม เราควรจะพิจารณาตกเถียงกันในรูปแบบอันนั้น

ดังนั้น เป็นที่แน่นอนว่าหากเราจะกล่าวถึงความยุติธรรมว่าคืออะไรนั้น เราจึงต้องมีรูปแบบในการกล่าวถึงเรื่องดังกล่าวเพื่อเป็นแนวทางหรือเป็นกรอบในการกล่าวถึงประเด็นต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้กรอบอันนั้นในการพิจารณาเรื่องความยุติธรรมต่อไป

## 2.1 รูปแบบของความยุติธรรม (Formal Principle of Justice)<sup>4</sup>

ในการกล่าวถึงรูปแบบความยุติธรรม มีความเป็นไปได้ที่รูปแบบความยุติธรรมอาจมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับเหตุผลของนักปรัชญาต่าง ๆ ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยจะใช้รูปแบบความยุติธรรมรูปแบบหนึ่ง ที่ผู้วิจัยคิดว่ามีเหตุผลมากที่สุดและมีการกล่าวถึงมากที่สุดรูปแบบหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยจะใช้รูปแบบนี้ในการวิเคราะห์หาความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท รูปแบบดังกล่าวจะมีหลักการดังต่อไปนี้

หลักการพื้นฐานของความยุติธรรมของสังคมคือ ในกรณีที่เหมาะสมกันจะต้องได้รับการปฏิบัติในลักษณะเดียวกันและในกรณีที่แตกต่างกันจะต้องได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างกัน<sup>5</sup>

เช่น ก. และ ข. เป็นสมาชิกในสังคม ถ้า ก. ได้รับการจัดสรรผลประโยชน์มากกว่า ข. ในหลักพื้นฐานเรื่องความยุติธรรมในข้างต้นเราจะรู้สึกว่าไม่ยุติธรรมต่อ ข. จนกว่าเราจะรู้ความแตกต่างในบางลักษณะที่เกี่ยวข้อง (respect) ระหว่าง ก. และ ข. ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติที่แตกต่างกันในข้างต้นได้ ซึ่งถ้า ก. และ ข. มีความเหมือนกันในทุกลักษณะที่เกี่ยวข้อง แต่ ก. ได้รับผลประโยชน์มากกว่า ข. ซึ่งแน่นอนว่าเราปฏิบัติต่อ ข. อย่างไม่ยุติธรรม

อย่างไรก็ตามหลักการพื้นฐานอันนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นว่าในการพิจารณาความเหมือนและความแตกต่างตามลักษณะดังกล่าวมานั้น ในหลักความเป็นจริงแล้วเราสามารถหาความแตกต่างระหว่างคนสองคนได้เสมอ เพราะไม่ว่าเราจะพิจารณาในแง่ไหนเราก็สามารถพิจารณาให้คนแตกต่างกันได้ ซึ่งนำไปสู่เหตุผลในการสนับสนุนให้มีการปฏิบัติต่อ

<sup>4</sup> Ibid, p.100.

<sup>5</sup> Ibid, p. 99.

บุคคลในสังคมให้มีความแตกต่างกัน นั่นก็หมายความว่าหลักการพื้นฐานดังกล่าวนั้นอาจทำให้เกิดแนวทางในการปฏิบัติที่ไม่ยุติธรรมต่อบุคคลในสังคมได้ หากสังคมมีเหตุผลในการสนับสนุนว่าบุคคลมีความแตกต่างกันและนำไปสู่การปฏิบัติที่แตกต่างกันโดยไม่พิจารณาว่าความแตกต่างอันนั้นเป็นความแตกต่างที่สามารถนำมาเป็นเหตุผลสนับสนุนการปฏิบัติที่แตกต่างกันอันนั้นหรือไม่

เช่น ถ้า ก. และ ข. เป็นสมาชิกในสังคม แต่ ก. เป็นคนพิการแขนขาตั่งสองข้างไม่สามารถเขียนหนังสือได้ แต่มีสติสัมปชัญญะเท่าเทียมกับ ข. หากสังคมนั้น ๆ กำหนดว่า ก. ไม่สามารถไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้เนื่องจาก ก. ไม่สามารถใช้มือเขียนหนังสือได้ มีแต่ ข. เท่านั้นที่มีสิทธิอันนี้ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดปัญหาตามมาว่า การอ้างเหตุผลจากความแตกต่างดังกล่าวนำไปสู่การปฏิบัติที่แตกต่างกันระหว่างบุคคลทั้งสองนั้นได้หรือไม่ ซึ่งเราเห็นได้ชัดว่ากรณีดังกล่าวจะไม่ยุติธรรมต่อ ก. เพราะเรารู้สึกว่าการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งนั้นไม่น่าจะเกี่ยวกับความพิการของ ก. แต่น่าจะอยู่ที่การมีสติสัมปชัญญะที่สมบูรณ์มากกว่า ความยุติธรรมในทางสังคมจึงต้องการมากกว่าหลักการพื้นฐานดังกล่าวในข้างต้น เพราะทุก ๆ คนต่างก็มีความแตกต่างในบางลักษณะเสมอได้กล่าวไป

ดังนั้น เมื่อปัญหาอยู่ที่ว่าทุกคนต่างก็มีความแตกต่างกัน การนำมาพิจารณาในหลักการของความยุติธรรมจึงต้องพิจารณาว่า ความเข้าใจพื้นฐานของความแตกต่างระหว่างบุคคลในสังคมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่แตกต่างกันนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเป็นความแตกต่างที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ (relevant)<sup>6</sup> และความเหมือนกันก็เช่นกันจะต้องเป็นความเหมือนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ จึงจะถือว่าเป็นความยุติธรรม

ความไม่ยุติธรรมจึงเป็นกรณีที่ปัจเจกบุคคลผู้ซึ่งเหมือนกันในทุก ๆ ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ (relevant respect) ได้ถูกปฏิบัติแตกต่างกันหรือในกรณีที่ปัจเจกบุคคลผู้ซึ่งมีความแตกต่างกันในบางลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ ได้ถูกปฏิบัติอย่างเหมือน ๆ กัน<sup>7</sup>

นั่นก็หมายความว่า ในการพิจารณาความเหมือนและความต่างนั้น เราจะต้องพิจารณาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้วจึงจะพิจารณาว่าจะปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านั้นอย่างไร ดังตัวอย่างในข้างต้น ความพิการของ ก. ไม่ใช่ความแตกต่างที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง แต่ทั้ง ก. และ ข. มีความเหมือนกันในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง นั่นคือ ก. มีสติสัมปชัญญะ นั่นก็หมายความว่า

<sup>6</sup> Ibid, p. 99.

<sup>7</sup> Ibid, p. 100.

ว่าทั้ง ก. และ ข. จะต้องได้รับการปฏิบัติที่เหมือนกัน นั่นคือทั้งสองคนต้องมีสิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งจึงจะถือว่ายุติธรรม

หลักการดังกล่าวซึ่งได้ให้มโนทัศน์กับเราว่า บุคคลผู้ซึ่งเหมือนกันในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการปฏิบัติที่เหมือนกัน และบุคคลผู้ซึ่งไม่เหมือนกัน (หรือแตกต่างกัน) ในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการปฏิบัติที่ไม่เหมือนกัน<sup>8</sup>

ซึ่งลักษณะรูปแบบดังกล่าวในข้างต้นนั้น คือ รูปแบบของความยุติธรรมหรือหลักการของการปฏิบัติที่เหมือนกัน (The principle of like treatment)<sup>9</sup> ระหว่างบุคคลในสังคม นั่นคือในการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ ไม่ว่าจะเหมือนหรือแตกต่างกัน เราจะต้องปฏิบัติต่อพวกเขาโดยเสมอภาคกัน

เช่น เมื่อเราพิจารณาว่า ก. และ ข. มีความเหมือนกันในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ เราต้องปฏิบัติต่อ ก. และ ข. ให้เหมือนกันและหาก ก. และ ข. มีความแตกต่างกันในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ เราต้องปฏิบัติต่อ ก. และ ข. แตกต่างกัน ทั้งการปฏิบัติที่เหมือนกันและแตกต่างกันอันนั้นได้ถูกใช้โดยเสมอภาคกัน ถ้า ก. และ ข. ได้ถูกปฏิบัติแตกต่างกันเพราะมีความแตกต่างกันในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ บุคคลอื่น ๆ ในสังคมที่มีความแตกต่างกันในลักษณะดังกล่าวจะต้องถูกปฏิบัติอย่างแตกต่างกันด้วย หลักการอันนี้จึง เรียกว่า หลักการแห่งความเสมอภาคในการปฏิบัติ (equality of treatment)<sup>10</sup> เพราะไม่ว่าจะปฏิบัติเหมือนกันหรือแตกต่างกันจะต้องเสมอภาคกัน

รูปแบบของความยุติธรรมดังกล่าวได้เป็นจุดเริ่มต้นในการพิจารณาปัญหาเรื่องความยุติธรรมในสังคม ซึ่งรูปแบบดังกล่าวประกอบด้วยโครงสร้างหรือกรอบแต่เพียงอย่างเดียวไม่มีส่วนรายละเอียดหรือเนื้อหาของความยุติธรรมว่ามีหลักเกณฑ์อย่างไรในการวัดว่าภายใต้กรอบอันนั้นมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความยุติธรรมอย่างไร แต่รูปแบบดังกล่าวนี้ได้เป็นแนวทางในการยึดถือเพื่อการเริ่มต้นในการพิจารณาปัญหาเรื่องความยุติธรรมในสังคม

<sup>8</sup> Ibid.

<sup>9</sup> Ibid.

<sup>10</sup> Ibid, p. 99

อย่างไรก็ตามอาจจะมีผู้สงสัยตั้งคำถามได้ว่า ทำไมจึงต้องมีรูปแบบในการพิจารณาเรื่องความยุติธรรมด้วย เนื่องจากหลักการที่มีอยู่ในสังคมนั้นเป็นสิ่งที่มีความหมายอยู่แล้วและแต่ละสังคมก็มีความหมายที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยคิดว่าหากเป็นเช่นนั้นเราก็จะไม่มีการแสวงหามาตรฐานที่เป็นวัตถุประสงค์ในการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมได้ ซึ่งเป็นไปไม่ได้ในข้อเท็จจริง เพราะเมื่อมนุษย์เข้ามาอยู่ร่วมกันในสังคมแล้วจะต้องมีรูปแบบบางอย่างที่ยึดถือกันอยู่ในสังคมเพื่อกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่ง หากสังคมนั้นมุ่งแสวงหาความยุติธรรม พวกเขาจะต้องมีรูปแบบบางอย่างในการพิจารณาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งในความจริงแล้วคำถามที่เป็นข้อสงสัยในข้างต้น ผู้วิจัยคิดว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบกับเนื้อหาของความยุติธรรม ความแตกต่างที่เกิดขึ้นในเรื่องความยุติธรรมนั้น ไม่ใช่รูปแบบแต่เป็นเนื้อหาหรือหลักเกณฑ์ในการพิจารณาในเรื่องความยุติธรรมซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

มีข้อสงสัยเกิดขึ้นอีกอย่างหนึ่งนั่นคือ รูปแบบของความยุติธรรมดังกล่าวนี้ ได้มีความเกี่ยวข้องเป็นอย่างมากต่อ มโนทัศน์ เรื่อง ความเสมอภาค เนื่องจากรูปแบบดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้โดยยึดความเสมอภาคในการปฏิบัติระหว่างบุคคลว่าควรปฏิบัติให้เหมือนหรือแตกต่างกันตามที่สังคมจะพิจารณาลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ ซึ่งในประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมกับมโนทัศน์เรื่องความเสมอภาค ผู้วิจัยจะได้พิจารณาวิเคราะห์รายละเอียดต่อไปเพราะเป็นประเด็นที่มีความสำคัญในการวิเคราะห์หาความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทเพราะการนำรูปแบบความยุติธรรมที่ได้กล่าวในข้างต้นมาเป็นฐานทำให้หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องกล่าวถึงความเสมอภาค ซึ่งในส่วนนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงในส่วนความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมกับความเสมอภาค

## 2.2 เนื้อหาของความยุติธรรม (Material of Principle of Justice)<sup>11</sup>

ความยุติธรรมในสังคมนอกจากจะมีรูปแบบแล้วยังมีส่วนเนื้อหาด้วยเช่นกัน ซึ่งความจริงแล้วระหว่างรูปแบบและเนื้อหานั้นไม่สามารถแยกจากกันได้ เพียงแต่เมื่อเราจะกล่าวถึงความยุติธรรมเราต้องวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ให้มีความชัดเจน ดังนั้นการแยกรูปแบบและเนื้อหาออกจากกันจะทำให้เราเห็นความชัดเจนในการพิจารณาปัญหาเรื่องความยุติธรรมในสังคมมากยิ่งขึ้น รูปแบบย่อมประกอบด้วยเนื้อหาจึงจะมีความสมบูรณ์ในหลักการ เนื่องจากรูปแบบก็คือกรอบหรือโครงสร้างในการกล่าวถึงความยุติธรรม ส่วนเนื้อหานั้นคือหลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่าความยุติธรรมตามรูปแบบอันนั้นมีหลักเกณฑ์อย่างไร

<sup>11</sup> Ibid, p. 169()

จากที่ผู้วิจัยได้พิจารณาในเรื่องรูปแบบของความยุติธรรมว่าคืออะไรดังกล่าว ในข้างต้นผู้วิจัยจะขอกล่าวอีกครั้งว่ารูปแบบของความยุติธรรมมีลักษณะอย่างไร นั่นคือ

ในการปฏิบัติต่อบุคคลในสังคมเราต้องพิจารณาลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง นั้น ๆ ว่ามีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไรเพื่อจะนำไปสู่การปฏิบัติที่เหมือนหรือแตกต่างกัน

ตามลักษณะรูปแบบดังกล่าวนี้ไม่มีเนื้อหาใด ๆ ที่จะบอกว่าลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ คือเรื่องอะไรและในเรื่องนั้น ๆ สังคมได้มีเกณฑ์อย่างไรในการพิจารณาเรื่องความยุติธรรม นั่นคือ หลักการของเรื่องนั้น ๆ อาจมีเนื้อหาหรือเป็นไปตามสภาวะแวดล้อมที่หลากหลาย โดยได้ชี้เฉพาะไปที่ลักษณะที่เป็นเรื่องนั้น ๆ ซึ่งทำให้หลักการดังกล่าวเป็นหลักการที่มีความแตกต่างกันในเกณฑ์ตัดสินในเรื่องนั้น ๆ ที่เกี่ยวกับความยุติธรรม

หลักการดังกล่าวได้เกี่ยวข้องกับรายละเอียดต่าง ๆ ในทางสังคม เช่น การแบ่งสรรทรัพย์สินหรือผลประโยชน์ในทางสังคมให้แก่แต่ละบุคคลในสังคมตามความสัมพันธ์ที่เหมาะสม (proportion) ระหว่างสิ่งที่บุคคลได้กระทำกับสิ่งที่ได้รับหรือการสลับสับเปลี่ยน (alternately) ผลประโยชน์ระหว่างกัน รวมไปถึงการพิจารณาความสามารถ (ability) ความต้องการ (need) หรือคุณธรรม (Virtue)<sup>12</sup> ต่าง ๆ ของบุคคลในสังคม ซึ่งลักษณะทั้งหมดนี้นำไปสู่หลักเกณฑ์ในการกำหนดให้เกิดความยุติธรรมในสังคม ซึ่งเนื้อหาหรือหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้เราจะต้องพิจารณาภายใต้รูปแบบของความยุติธรรม ซึ่งเมื่อเราย้อนกลับไปพิจารณาเรื่องรูปแบบของความยุติธรรมในข้างต้นดังกล่าว เราจะสามารถแยกรูปแบบดังกล่าวได้ดังนี้

1. รูปแบบในการปฏิบัติให้เหมือนกันต่อบุคคลที่เหมือนกันหรือลักษณะเดียวกันในกรณีเดียวกัน
2. รูปแบบในการปฏิบัติให้แตกต่างกันต่อบุคคลที่ไม่เหมือนกันในกรณีเดียวกัน

ซึ่งเมื่อเราจะพิจารณาเนื้อหาหรือหลักเกณฑ์ในการพิจารณาเรื่องความยุติธรรม อาจเป็นไปได้ว่าถึงใช้รูปแบบเดียวกันแต่เนื้อหานั้นมีความหลากหลาย



นั่นคือ สมมติว่าในกรณีที่เราพิจารณาการจัดสรรผลประโยชน์ของสังคมในเรื่องต่าง ๆ โดยใช้เกณฑ์ความสามารถของบุคคลว่า ใครทำมากได้มากใครทำน้อยได้น้อย เมื่อนำมาพิจารณากับรูปแบบดังกล่าวคนที่ทำมากเท่ากันก็ควรได้รับการจัดสรรผลประโยชน์เท่า ๆ กัน ส่วนคนที่ทำได้น้อยก็ควรได้รับน้อยจึงจะถือว่ายุติธรรม เพราะในการพิจารณาจัดสรรผลประโยชน์ดังกล่าวลักษณะของบุคคลที่เหมือนและแตกต่างกันได้ถูกพิจารณาจากเกณฑ์เรื่องความสามารถของบุคคล ดังนั้น เมื่อพิจารณาได้แล้วนำไปสู่การปฏิบัติที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ซึ่งหากเราใช้เกณฑ์อื่น ๆ มาพิจารณาเราก็จะได้เนื้อหาที่มีความแตกต่างไปจากตัวอย่างในข้างต้น แต่เนื้อหาเหล่านั้นจะต้องพิจารณาในรูปแบบของการปฏิบัติที่เหมือนและแตกต่างกันดังกล่าวเช่นเดียวกัน

ซึ่งเนื้อหาต่าง ๆ เหล่านี้ในแต่ละสังคมนั้นมีความหลากหลายเป็นอันมาก เพราะขึ้นอยู่กับความเชื่อ (believed) ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมนั้น ๆ ว่าสังคมจะมีความเชื่อในธรรมชาติของมนุษย์และสังคมอย่างไร เนื่องจากความสามารถ ความต้องการ และคุณธรรมต่าง ๆ ของสังคมนั้น ล้วนเกิดจากความเชื่อว่ามีมนุษย์มีความสามารถและความต้องการอย่างไร เมื่อเชื่ออย่างไรแล้ว ความเชื่อดังกล่าวได้นำไปสู่หลักเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคมไม่ว่าจะเป็นเรื่องระบบการปกครอง ระบบกฎหมาย หรือจารีตประเพณีต่าง ๆ ในสังคมนั้น ๆ ซึ่งจะทำให้การจัดสรรผลประโยชน์ต่าง ๆ ในสังคมเป็นไปตามความเชื่อและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านั้น

ปัญหาที่สำคัญระหว่างรูปแบบและเนื้อหาของความยุติธรรมก็คือ ในส่วนของรูปแบบนั้นได้เน้นการปฏิบัติที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันในกรณีเดียวกัน แต่ในส่วนของเนื้อหา นั้นเมื่อถูกนำมาพิจารณาโดยยึดตามรูปแบบดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาว่า ในการพิจารณาความยุติธรรมในกรณีใดกรณีหนึ่งหรือกรณีต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีความหลากหลายในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทำให้การตัดสินในการแบ่งผลประโยชน์ต่าง ๆ ทางสังคมมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละสังคมและแม้แต่ในสังคมเดียวกัน เกณฑ์ในการตัดสินก็อาจมีความขัดแย้งระหว่างบุคคลในสังคมได้ เนื่องจากกรณีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นสังคมอาจมีเหตุผลในการอธิบายความเหมือนและความแตกต่างในการปฏิบัติต่อบุคคลได้ตามความเชื่อและมุมมองของสังคมนั้น ๆ แม้กระทั่งสังคมอาจมีความเชื่อในทางสังคมเหมือนกัน แต่เมื่อแต่ละคนนำมาใช้ก็อาจมีความแตกต่างกันได้

เช่น ในสังคมที่ยึดหลักกฎหมายเดียวกันแต่ผู้ปกครองแต่ละคนที่ให้กฎหมายเดียวกันนั้นอาจตีความและนำมาใช้แตกต่างกัน และทำให้การพิจารณาเรื่องความยุติธรรมในกรณีต่าง ๆ แตกต่างกันด้วย ความแตกต่างกันดังกล่าวทำให้ในการพิจารณาความยุติธรรมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ขึ้นอยู่กับเนื้อหาหรือเกณฑ์ในการพิจารณาความยุติธรรมโดยที่รูปแบบของความยุติธรรมได้ถูกใช้เป็นเพียงกรอบในการพิจารณาเท่านั้น เนื่องจากเนื้อหาของความยุติธรรมได้บรรจุเกณฑ์ต่าง ๆ ในการพิจารณาโดยสามารถอ้างได้ว่าอยู่ในรูปแบบของ

ความยุติธรรมได้ตลอดเวลา เนื้อหาของความยุติธรรมสามารถมีเกณฑ์ในการกำหนดการปฏิบัติให้เหมือนกันหรือแตกต่างกันได้เสมอหากมีเหตุผลอันสมควรในการอธิบายสนับสนุนหรือตามความเชื่อที่จะนำไปสู่การปฏิบัติในกรณีต่าง ๆ เหล่านั้น

รูปแบบของความยุติธรรมจึงตั้งอยู่ในฐานะกรอบเพื่อให้มีแนวทางในการกล่าวถึงความยุติธรรมเท่านั้น แต่ประเด็นสำคัญในการพิจารณาความยุติธรรมจึงอยู่ที่เนื้อหาของความยุติธรรมที่พยายามหาหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความยุติธรรมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งในสังคมและในการถกเถียงเรื่องความยุติธรรมในสังคมนั้นก็ล้วนถกเถียงในส่วนเนื้อหาของความยุติธรรมทั้งสิ้น ว่าภายใต้รูปแบบของความยุติธรรมดังกล่าวเราควรมีเกณฑ์อย่างไรที่จะทำให้สังคมมีความยุติธรรม ซึ่งแน่นอนว่าได้มีทฤษฎีต่าง ๆ ในเรื่องเนื้อหาของความยุติธรรมหลายทฤษฎีด้วยกัน ทฤษฎีต่าง ๆ เหล่านั้นได้มีแนวคิดที่แตกต่างกันในการอธิบายสนับสนุนแนวคิดของตัวเอง ทฤษฎีต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีอิทธิพลต่อหลักการในการดำเนินแนวในการปฏิบัติในสังคม ไม่ว่าในเรื่องนโยบายการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและด้านอื่น ๆ ในสังคม ซึ่งทำให้ทฤษฎีต่าง ๆ เหล่านี้มีผลในทางปฏิบัติซึ่งจะเห็นได้ในข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์

### 3 ความยุติธรรมกับความเสมอภาค

ความยุติธรรมกับความเสมอภาคเป็นมโนทัศน์ที่มีความเกี่ยวข้องเป็นอย่างยิ่ง จากที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปในเรื่องรูปแบบของความยุติธรรมที่ว่า ในรูปแบบดังกล่าวนั้นจะต้องได้รับการปฏิบัติต่อบุคคลให้เสมอภาคกันจึงจะถือว่าเป็นความยุติธรรมได้ จึงดูเหมือนว่ามโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมจะมีสมมุติฐานบางอย่างว่า มนุษย์มีความเสมอภาคกัน รูปแบบดังกล่าวจึงต้องปฏิบัติให้เสมอภาคกันจึงจะถือว่ามีความยุติธรรมขึ้นมาได้ จึงเป็นที่น่าสนใจว่าความเสมอภาคนั้นได้เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมอย่างไรบ้าง

เมื่อเรากล่าวถึงความเสมอภาค หรือการบอกว่ามนุษย์เสมอภาคกันนั้นหมายความว่าอย่างไร เพราะในสภาพข้อเท็จจริงในสังคมมนุษย์เรายอมรับกันว่ามนุษย์มีความแตกต่างกัน โดยมีความหลากหลายในเรื่อง ความเชื่อ ทัศนคติ ความสามารถ ทั้งด้านสติปัญญาและทางกายภาพ ความแตกต่างเหล่านี้ดูเหมือนเกิดขึ้นเป็นธรรมชาติของมนุษย์ การที่เรากล่าวว่ามนุษย์เสมอภาคกัน จึงดูเป็นการกล่าวที่ไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงดังกล่าว เพราะความแตกต่างกันดังกล่าวดูเหมือนมนุษย์ไม่เสมอภาคกันโดยธรรมชาตินั่นเอง

อย่างไรก็ตาม เมื่อเราได้มองในส่วนของการอยู่ร่วมกันในสังคม มนุษย์ได้วางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในทางสังคม ความเสมอภาคได้ถูกนำมากล่าวถึง เนื่องจากมนุษย์ได้

มีความรู้สึกที่เกิดความไม่เสมอภาคกันบางอย่างในแนวปฏิบัติในทางสังคมและความไม่เสมอภาคในทางสังคมนี้เองที่เป็นปัญหาให้มีการกล่าวถึงความเสมอภาคในวงการปรัชญาสังคม ดังที่ จัง จากซ์ รูสโซ (Jean-Jacques Rousseau, 1712-1778) ได้กล่าวไว้ว่า

“ ข้าพเจ้าเห็นความไม่เท่าเทียมกันในหมู่มนุษย์อยู่สองแบบ แบบแรกคือความไม่เท่าเทียมกันตามธรรมชาติ ได้แก่ ความแตกต่างทางด้านอายุ สุขภาพ พละกำลัง และจิตใจ แบบที่สองคือ ความไม่เท่าเทียมกันตามประเพณีหรือทางการเมืองที่ เกิดจากข้อตกลงหรือความยินยอมพร้อมใจกันของคนในสังคม ได้แก่ การที่คนมีอภิสิทธิ์เหนือผู้อื่นเช่น ร่ำรวยกว่า เป็นที่ยกย่องนับถือมากกว่า มีอำนาจมากกว่าและสั่งให้ผู้อื่นเชื่อฟังได้ <sup>13</sup>

ความแตกต่างในธรรมชาติดังกล่าวมิได้มีผลทำให้แนวปฏิบัติในสังคมได้ปฏิบัติต่อมนุษย์อย่างเสมอภาคหรือไม่เสมอภาคได้เพราะเราได้ยอมรับในความแตกต่างกันนั้น แต่มนุษย์รู้สึกถึงความไม่เสมอภาคในทางสังคมนั้น เกิดจากบางคนหรือบางกลุ่มมีอภิสิทธิ์เหนือกว่าคนอื่น ๆ โดยเกี่ยวข้องกับข้อตกลงต่าง ๆ ในสังคม ทำให้เกิดเป็นสังคมที่ได้เปรียบและเสียเปรียบเกิดขึ้น ดังนั้นความไม่เสมอภาคในสังคมคือ มนุษย์ในสังคมมีความรู้สึกว่ามีความได้เปรียบเสียเปรียบในผลประโยชน์ที่มนุษย์ในสังคมควรได้รับอย่างเสมอภาค แต่สถานะในสังคมที่เป็นอยู่นั้นไม่เสมอภาคนั่นเอง

เบอร์นาร์ด วิลเลียม (Bernard Williams) ผู้ซึ่งได้พิจารณาแบ่งประเภทของความเสมอภาคเป็น 3 ประเภทหลัก <sup>14</sup> คือ

### 1. ความเสมอภาคกันในฐานะเป็นมนุษย์ (Common Humanity)

ความเสมอภาคในความหมายนี้ เป็นการกล่าวถึงในฐานะความเหมือนกันของมนุษย์ในฐานะที่เป็นเผ่าพันธุ์เดียวกัน (Homo Sapiens) และสามารถพูดติดต่อสื่อสารกันได้ หรือลักษณะร่วมอื่น ๆ ความเสมอภาคในความหมายนี้เป็นข้อเท็จจริงที่ใช้อ้างให้ปฏิบัติต่อมนุษย์อย่างเสมอภาค เพราะเมื่อมนุษย์รู้สึกว่าการปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยกันโดยไม่เสมอภาคอย่างไม่มีเหตุผลอันสมควร ข้ออ้างนี้ก็มักถูกนำมาอ้างเสมอเพื่อเตือนสติให้มนุษย์ปฏิบัติต่อกันด้วยความเสมอภาค

ปัญญา บริสุทธิ์, วรรณกรรมเชิงปรัชญาของฝรั่งเศสในคริสต์ศตวรรษที่ 18 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529), หน้า 122.

<sup>14</sup> Bernard A.G. Williams, "The ideal of equality", *Philosophy, Politics, and Society*, series II, eds. Peter Laslett and W.G. Sumner (Blackwell, 1972), pp.110-131.

อย่างไรก็ตามความเสมอภาคในความหมายนี้ ถึงแม้เป็นความจริงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้แต่ไม่สามารถอธิบายการปฏิบัติต่อมนุษย์ในแง่ความแตกต่างกันได้อย่างมี เหตุผลที่ชัดเจนได้ เพราะในข้อเท็จจริงในชีวิตประจำวันนั้นได้มีการปฏิบัติต่อมนุษย์อย่างแตกต่างกัน เช่น อ้างว่าที่ต้อปฏิบัติแตกต่างกันนั้นเพราะมนุษย์มีความประพฤติหรือมีศีลธรรมแตกต่างกัน ถึงแม้จะเป็นมนุษย์เหมือนกันก็ย้งต้องปฏิบัติแตกต่างกัน และบางครั้ง การปฏิบัติแตกต่างกันดังกล่าวนั้น อาจมีปัญหา เนื่องจากข้ออ้างดังกล่าว ไม่สามารถอธิบายได้ว่าทำไมต้องปฏิบัติแตกต่างกันจึงจะถูกต้อตามศีลธรรม เนื่องจากศีลธรรมมีหลากหลายและในที่สุดก็อาจไปขัดแย้งกันกับความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ได้

ข้อโต้แย้งดังกล่าวนี้ ได้ตั้งอยู่บนความเชื่อว่า มนุษย์นั้น ถึงแม้เป็นมนุษย์อย่างเสมอภาคกัน แต่ได้มีจุดหมายในทางศีลธรรมไม่เหมือนกัน ความเสมอภาคที่แท้จริง ไม่ใช่ความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์ แต่จะต้องเป็นความเสมอภาคในทางศีลธรรม เพราะเหตุว่า มนุษย์มีดี มีชั่ว คุณค่าของมนุษย์ อยู่ที่ความสามารถในทางศีลธรรม มนุษย์จะเสมอภาคได้ก็จะต้องเป็นความเสมอภาคทางศีลธรรมเท่านั้น เพราะความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์นั้น และมนุษย์มีความแตกต่างกันในทางกายภาพนั้น อาจทำให้เกิดการปฏิบัติที่แตกต่างกัน โดยไม่มีเหตุผลอันสมควรได้ ดังนั้น ความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์นั้น อาจไม่ใช่ความเสมอภาคที่แท้จริง การอ้างเหตุผลในประเด็นนี้ จะเป็นแนวคิดเรื่องความเสมอภาคอีกแบบหนึ่ง ที่แตกต่างจากความเสมอภาคในความหมายนี้ นั่นคือ

## 2.ความเสมอภาคในฐานะการมีความสามารถในทางศีลธรรมร่วมกัน (Moral Capacities)

ความเสมอภาคในความหมายนี้พยายามหาจุดร่วมในความแตกต่างกันในทางกายภาพหรือความสามารถอื่น ๆ ดังได้กล่าวไปในข้างต้น แต่มนุษย์ทุกคนก็มีความเสมอภาคในฐานะที่สามารถตั้งเป้าหมายของตนเอง และสามารถบรรลุเป้าหมายนั้นได้ด้วยตนเอง ทัศนะเช่นนี้ เช่น ทัศนะของอิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant 1724-1804) ที่มีแนวความคิดว่าความคิดเกี่ยวกับคุณค่าทางศีลธรรมของมนุษย์ไม่ขึ้นอยู่กับโลกทางประสบการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไม่แน่นอน (contingencies) และย้งเน้นด้วยว่าในอาณาจักรของจุดหมาย (kingdom of End) มนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นบุคคลทางศีลธรรมที่มีเหตุผล<sup>15</sup> ด้วยเหตุว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะตระหนักถึงเจตจำนงค์ที่ดี (The Good View) ได้ อย่งเท่าเทียมกัน<sup>16</sup>

<sup>15</sup> สุภาย อัครพันธ์อุณหกุล, “ความคิดเรื่องความเท่าเทียมกันในทฤษฎีความยุติธรรมของคานท์”, (วิทยานิพนธ์ปรัชญามหาบัณฑิต แผนกวิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 9.

<sup>16</sup> เรืองเดีทวกัน.

ซึ่งในแง่ที่มนุษย์ทุกคนควรได้รับ “ความเคารพ” เพราะมนุษย์ที่มีเหตุผลทุกคนมีความสามารถในการปกครองตัวเองทางศีลธรรมไม่ว่าเขาจะมีสถานภาพทางสังคมอย่างไร มีอาชีพอะไร หรือจนหรือรวยขนาดไหน หรือมีพรสวรรค์อะไรหรือไม่ ไม่ว่าเขาจะเผชิญแตกต่างกันอย่างไร กระนั้นเขาทุกคนมีความสามารถทางเหตุผลเหมือนกันซึ่งก็หมายความว่า ทุกคนมีความสามารถที่จะบรรลุสิ่งที่ดีที่สุดใน (กฎศีลธรรม) และเจตนาดีได้ทุกคน<sup>17</sup>

ความเสมอภาคในความหมายนี้ Williams ต้องการชี้ให้เห็นว่าไม่มีความชอบธรรมหรือไม่มีเหตุผลเพียงพอที่สังคมจะแบ่งชนชั้นแน่นอนตายตัว เพราะมีความเสมอภาคในความหมายดังกล่าว การที่ใครจะคิดว่าที่มนุษย์เกิดมาเป็นทาสและโดนกระทำเหมือนไม่ใช่มนุษย์นั้นจะต้องยอมรับว่าเป็นมนุษย์ที่ต่ำต้อยกว่านั้นเป็นการบิดเบือนความหมายของความเสมอภาคเพื่อผลประโยชน์ของตนเองและกลุ่ม ซึ่งเป็นการบิดเบือนที่ไม่มีเหตุผลอันสมควรอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม ความเสมอภาคในความหมายนี้ ได้มองข้ามความแตกต่างในสภาพเงื่อนไขสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ โดยเฉพาะทางกายภาพ ทำให้ไม่มองผลในการกระทำซึ่งแท้จริงแล้วไม่สามารถแยกได้ระหว่างความสามารถทางกายภาพและความสามารถในทางศีลธรรม ในข้อเท็จจริงความเสมอภาคในความหมายนี้จึงถูกโต้แย้งว่าไม่มีความสมบูรณ์เพียงพอเพราะไม่นำเอาความแตกต่างมาพิจารณาสร้างความเสมอภาค จึงยังประสบปัญหาเช่นเดียวกันกับความเสมอภาคในความหมายแรก ถึงแม้จะพยายามหาจุดร่วมในเรื่องความสามารถทางศีลธรรมดังกล่าวไป

### 3. ความเสมอภาคในความแตกต่างกันของความสามารถและสภาวะแวดล้อม (Equality in Unequality Circumstances) หรือความเสมอภาคของโอกาส (Equality of Opportunity)

เป็นความเสมอภาคเท่าเทียมกันในโอกาสของการได้รับการแจกจ่ายทรัพยากรให้กับมนุษย์ในสังคมความแตกต่างโดยแยกได้สองลักษณะคือ

#### 3.1 ความแตกต่าง ในความต้องการ (Inequality of Need) และ

<sup>17</sup> เนื้องอนิก บุนนาคเนตร, จริยศาสตร์แนวค้ำหนัก (เอกสารประกอบการเรียนวิชาสัมมนา วิชาศาสตร์, ภาควิชาปรัชญา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีการศึกษา 2548), หน้า 19

### 3.2 ความแตกต่างที่ควรได้รับตามความสามารถของมนุษย์ (Inequality of Merit)

ความเสมอภาคในความหมายนี้เป็นการพิจารณาถึงความแตกต่างของมนุษย์ในสังคมแล้วพยายามสร้างโอกาสให้กับมนุษย์ที่แตกต่างกันนั้น เพื่อให้สังคมปฏิบัติต่อมนุษย์อย่างเสมอภาคในความแตกต่างดังกล่าว ความเสมอภาคในความต้องการเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ เช่น ปัจจัย 4 ถ้าใครขาดปัจจัย 4 สังคมต้องจัดสรรให้มนุษย์ในสังคม

ส่วนความเสมอภาคในโอกาสตามความสามารถนั้นเป็นสิ่งไม่จำเป็นแต่เป็นโอกาสที่เขาจะได้รับสิ่งต่าง ๆ ตามความสามารถ เช่น การสร้างโอกาสให้กับการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ในสังคมตามความสามารถที่เขาต้องการซึ่งจะได้มาซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่เขาต้องการไม่ว่าจะเป็นปัจจัย 4 เกียรติยศ หรือความพอใจอื่น ๆ

ความเสมอภาคในความหมายนี้ จึงทำให้สังคมต้องสร้างโอกาสให้กับทุก ๆ คน ในสังคม และหากสังคมทำได้อย่างสมบูรณ์ เท่ากับเป็นความเสมอภาคอย่างสมบูรณ์ (Absolute Equality) เพราะจะทำให้มนุษย์เสมอภาคทุกสิ่งทุกอย่าง จึงอาจทำให้เกิดความขัดแย้งกับความเสมอภาคในความหมายที่หนึ่งและสองที่ได้กล่าวมา นั่นคือ

เรากำจัดปฏิบัติต่อคนแตกต่างกัน โดยคำนึงถึงความสามารถของคนเป็นหลัก ปฏิบัติ ในขณะที่ทรงชนะการมองความเหมือนกันของมนุษย์ปกติที่จะปฏิบัติต่อมนุษย์แตกต่างกันด้วยเหตุผลเพียงเพราะเขามีความสามารถไม่เท่าคนอื่น ๆ แต่ยิ่งเราให้ความเท่าเทียมกันของโอกาสของบุคคลมากขึ้นก็ยิ่งทำให้คนที่มีความสามารถมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จทุกคน ในขณะที่คนไม่มีความสามารถก็ไม่อาจที่จะบรรลุความสำเร็จอย่างคนที่มีความสามารถได้<sup>12</sup>

ซึ่งอาจทำให้เป็นการสร้างความไม่เสมอภาคในสังคมได้เพราะคนในสังคมมีความแตกต่างกัน การส่งเสริมความแตกต่างยิ่งทำให้เกิดความไม่เสมอภาคมากยิ่งขึ้นจึงเป็นปัญหาตามมา

จะเห็นได้ว่าปัญหาเรื่องความเสมอภาคดังได้กล่าวไป เมื่อพิจารณาแล้วจะมีความขัดแย้งกันในระดับหนึ่งโดยเฉพาะความเสมอภาคในความหมายที่สามที่ขัดแย้งกับความเสมอภาคในความหมายที่หนึ่งและสองดังได้กล่าวไป

<sup>12</sup> สุทนต์ อิศวพันธ์กุล, "ความคิดเรื่องความเท่าเทียมกันในทฤษฎีความยุติธรรมของจอห์น รัสเซลล์", หน้า 14.

อย่างไรก็ตาม จากการที่เรายอมรับในเบื้องต้นว่ามนุษย์มีความแตกต่างกันในข้อเท็จจริงทางธรรมชาติ แนวทางปฏิบัติต่อมนุษย์ในสังคมจึงมีความแตกต่างกันด้วย แต่สิ่งที่ทัศนะเรื่องความเท่าเทียมกันพิจารณาถึงนั้นคือ

การมุ่งคัดค้านการปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยกันอย่างไม่เท่าเทียมกัน (หรือไม่เสมอภาคกัน) โดยไม่มีเหตุผล เช่น ความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องสีผิว ในเรื่องเพศ หรือการได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เท่าเทียมกันทางกฎหมาย<sup>19</sup>

หรือการวางหลักการในทางสังคมที่ไม่เปิดโอกาสให้กับมนุษย์ในสังคมอย่างไม่เสมอภาค เช่น โอกาสทางการศึกษา การสงวนอาชีพบางอาชีพให้กับบุคคลบางคนหรือบางกลุ่ม เป็นต้น ซึ่งก็เท่ากับว่าเป็นความยุติธรรมทางสังคมนั่นเอง การจัดความไม่เสมอภาคในประเด็นดังกล่าวจึงเท่ากับเป็นการสร้างความยุติธรรมในสังคม

ในการที่สังคมมีแนวปฏิบัติต่อมนุษย์อย่างไม่เสมอภาคโดยไม่มีเหตุผลนี้ ทำให้เกิดปัญหาที่สำคัญ คือ เพราะเหตุว่าแนวปฏิบัติในสังคมและการเมืองโดยทั่วไปนั้นต่างก็ได้อ้างถึงการปฏิบัติต่อมนุษย์อย่างเสมอภาคกันทั้งสิ้น นั่นคือ สังคมจะอ้างว่าได้ปฏิบัติต่อมนุษย์ที่มีความเป็นมนุษย์เหมือนกันตามที่สังคมนั้น ๆ มีความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งอย่างเสมอภาค และจะอ้างว่าได้ปฏิบัติต่อมนุษย์ที่มีความแตกต่างกันตามธรรมชาติดังได้กล่าวไปในข้างต้นอย่างเสมอภาคเช่นกัน แต่ยังมีปัญหาว่าทำไมจึงยังมีความไม่เสมอภาคในสังคมเกิดขึ้น

เช่น ในแนวทางของพวกเสรีนิยม ที่เน้นในเรื่องสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญ การที่จะปฏิบัติใด ๆ ต่อมนุษย์ในสังคมที่มีแนวปฏิบัติแบบนี้ การที่สังคมได้มีหลักการปกป้องสิทธิและเสรีภาพและปฏิบัติอย่างเสมอภาคภายใต้หลักการอันนั้น ความแตกต่างของมนุษย์นั้นไม่มีปัญหาเพราะสังคมได้มีหลักการที่ปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกันอยู่แล้ว เป็นต้น แต่เราจะเห็นได้ว่าปัญหาเรื่องความเสมอภาคก็ยังคงถูกนำมาพูดถึงในสังคมแบบนี้

หรือแนวปฏิบัติทางสังคมและการเมืองที่มีอุดมคติแบบสังคมนิยม ที่เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่าแตกต่างในหลักการหรือตรงกันข้ามกันกับเสรีนิยม โดยเน้นการปฏิบัติต่อมนุษย์อย่างเสมอภาคโดยอาจต้องไปจำกัดสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ในสังคมจึงอาจทำให้หลักการต่าง ๆ ของพวกสังคมนิยมที่ปฏิบัติต่อมนุษย์ในสังคมนั้นถูกโต้แย้งว่าไม่มีเหตุผลอันสมควรที่จะทำเช่นนั้น และไม่มีคามยุติธรรมต่อมนุษย์ในสังคมเพราะมนุษย์ในสังคมมีความแตกต่างกันดังได้กล่าวไป การใช้หลักการในสังคมที่มนุษย์มีความแตกต่างกันนั้นจะต้องเป็น

หลักการที่เสมอภาคกัน โดยไม่จำกัดสิทธิและเสรีภาพที่มนุษย์มีอยู่อย่างแตกต่างกันนั้นดังได้กล่าวไปในข้างต้น

จะเห็นได้ว่า ในอุดมคติและแนวทางในการปฏิบัติทางสังคมและการเมืองที่แตกต่างกันสองแบบในข้างต้น ต่างก็ได้อ้างถึงความเสมอภาคของมนุษย์ในหลักการของตน แต่ปัญหาเรื่องความไม่เสมอภาคในสังคมทั้งสองแบบดังกล่าวก็ยังมิอยู่ เพราะเหตุว่าแนวทางทั้งสองแบบนี้ต่างก็มีจุดยืนในทางสังคมและการเมืองคนละจุดและมีความเข้าใจในความเสมอภาคต่างกัน (แต่ทั้งสองแบบนี้ต่างก็ได้อ้างถึงความเสมอภาคกันในทางสังคมเหมือนกันดังที่ได้กล่าวมาในข้างต้น)

อย่างไรก็ตามมโนทัศน์เรื่องความเสมอภาคก็เป็นมโนทัศน์ที่สำคัญในการพิจารณาความยุติธรรมในสังคม เพราะหากเรายอมรับว่ามนุษย์มีความเสมอภาค ความเสมอภาคจึงเป็นข้ออ้างที่สำคัญในการมุ่งให้การปฏิบัติต่อมนุษย์ในสังคมมีความยุติธรรม การแบ่งปันผลประโยชน์ต่าง ๆ ในสังคมไม่ว่าในเรื่องใด ๆ ก็ตาม การให้เหตุผลจากความเสมอภาคจะทำให้สังคมนั้นสามารถกล่าวได้ว่ามีความยุติธรรมซึ่งมโนทัศน์เรื่องความเสมอภาคนั้นมีความขัดแย้งในแง่มุมมองต่าง ๆ ซึ่งก็แน่นอนว่าความยุติธรรมก็ต้องมีเนื้อหาที่แตกต่างกันด้วยดังได้กล่าวมาในข้างต้น